

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 6, p. 119-137, December 2012

İKTİDAR-BASIN İLİŞKİLERİNİN TÜRKİYE'DE GÖRÜNÜMÜ (1918-1960)

SITUATION OF THE GOVERNMENT-PRESS RELATIONS IN TURKEY (1918-1960)

Yrd. Doç. Dr. Şerif DEMİR

Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Abstract

After the World War I that the Ottoman Empire actually ended, the occupation forces' being effective in Istanbul had the most effect on mass media. As a result, a large majority of the press in Istanbul approached suspicious of the national struggle growing in Anatolia or looked cold.

Istanbul government and occupation forces had a huge impact on determining the attitude of Istanbul Press. It was impossible to say that the press was free and independent. But in spite of all that negativeness, there were lots of courageous newspapers supporting the National Struggle.

Closing of The Liberal Republican Party and getting the opposition media to be silenced, having a number of measures on the press with the outbreak of World War II were the negative effects of political developments on the media.

A new dimension was brought to the relationship between the press and the government. Turkey was changing rapidly. While social and political structure were also changing, some media organs had difficulty in understanding that situation entirely. When they developed some policies against the government with various reasons, they were purged.

The political normalization begun with the process of the multi-party political life in the history of the press since 1945 had the same effect on the press. Many new media organs were instituted just as many political parties were established. While the policy had been manipulating the media so far, the media tried to influence the policy from the that time.

The press' realm of freedom expanded considerably with Multi-Party System. There was a great extent of relief in that period , which is not even possible to compare with that of single-party system

period. Because of the fact that the politicians of that period knew that the press was a great power, they gave due importance to it.

Key words: The press, government, history

Öz

Osmanlı Devletinin fiilen sona erdiği I. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul’da; işgal kuvvetlerinin etkili olması, en çok basında etkisini gösterdi. Bunun sonucu olarak İstanbul basınının büyük çoğunluğu, Anadolu’da gelişen ulusal mücadeleye kuşkuyla yaklaştı veya soğuk baktı.

İstanbul Basınının tavrını belirlemede, İstanbul Hükümetinin ve işgal kuvvetlerinin çok büyük etkileri vardı. Basının özgür ve bağımsız olduğunu söylemek mümkün değildi. Fakat bütün bu olumsuzluklara rağmen Milli Mücadeleye destek olan pek çok cesur gazetelerde vardı.

Millî Mücadele sonrası başlayan inkılaplar, 1925 Takrir-i Sükûn Kanunu ile yaşanan siyasî gelişmeler, basın-yayın dünyasında önemli değişimlere sebep oldu. İktidar, muhalif basını tasfiye yoluna giderek büyük oranda kontrol altına aldı.

Basın-iktidar ilişkilerinde yeni bir boyut getirildi. Türkiye hızla değişiyordu. Sosyal ve siyasal yapıda da büyük bir değişim yaşanırken bazı basın organları bu değişimi tam anlamıyla anlamakta zorluk çektiler. Çeşitli sebeplerle iktidara karşı politikalar üretince büyük oranda tasfiye edildiler.

Basın tarihinde 1945 yılında itibaren çok partili hayata geçiş süreciyle başlayan siyasî normalleşme basında da birebir karşılık buldu. Birçok yeni siyasî parti kurulduğu gibi birçok yeni basın organı tesis edildi. Bu zamana kadar siyaset basını yönlendirirken, bu zamandan itibaren basın siyaseti yönlendirmeye çalıştı.

Çok Partili Hayat ile birlikte basının özgürlük alanı bir hayli genişledi. Tek parti dönemi uygulamalarla kıyaslanamayacak ölçüde rahatlama yaşandı. Dönemin siyasetçileri basının ne kadar önemli bir güç olduğunu bildiklerinden basına büyük önem verdiler.

Anahtar Kelime: Basın, İktidar, Tarih

Giriş

Modern zamanlarla birlikte basının gelişimi, sosyal ve siyasî yapıda önemli bir değişim getirdi. Basının özgürleşmesi için verilen mücadele, aynı zamanda demokrasinin gelişmesiyle paralel yürüdü. Basın yaşadığı dönemin sorunlarını yaşıyan kamuoyuyla paylaşan bir araç olduğu gibi özellikle son dönem tarih yazımında en önemli temel referanslardan birisi haline geldi. Fakat basının tarih yazımında kullanılması, gazetenin siyasî iktidarla ilişkileri göz önünde tutularak değerlendirmek zorunludur. Aksi takdirde gerçeği anlaşılmasında tarihçileri yanıltabilir.

Türk basın tarihi 1831’e kadar geriye doğru götürülebilir. Önce resmî yayımla başlayan gazetecilik faaliyetleri 1860’larda yeni bir boyut kazandı. Basın iktidar üzerinde bir güç, devleti yönetenlerce tehdit gibi algılandı. Gerek Âli Paşa zamanında gerekse II. Abdulhamid devrinde basın-iktidar ilişkileri sorunlu oldu.

1908 Meşrutiyet’in ilânı gazetecilik faaliyetlerinin gelişmesi ve genişlemesinde yeni bir başlangıç olduğu gibi iktidar-basın ilişkilerine de yeni bir boyut getirdi. Bu dönemde hazırlanan nizamname çeşitli değişikliklerle geçerliliğini 1931 yılına kadar sürdürdü. Ülkenin yaşadığı siyasal ve ekonomik sorunlar basında da hissedilirken, gazetecilik kültürü ve

geleneğinin yerleşmesi ve gelişmesinde önemli bir dönem yaşandı. Osmanlı Devletinin her döneminde siyasetin basın üzerindeki etkisi her türlü şart ve imkân dâhilinde varlığını sürdürdü.

1. Millî Mücadele

I. Dünya Savaşı sonrası İstanbul'a, belirsizlik ve karışıklık hâkimdi. Bir yanda İttihat ve Terakki döneminin tasfiyesi yapılırken, diğer yanda memleketin mukadderatını alâkadar edecek önemli hadiseler gerçekleşmekteydi. Bu atmosfer içerisinde İttihat ve Terakki Fırkası'nın savaş esnasında sıkı bir şekilde uyguladığı sansür¹, savaşın sona ermesiyle tamamen kaldırılmış olsa da bu durum uzun süreli olmadı. 9 Şubat 1919'da İstanbul Hükümeti tarafından yayınlanan kararname ile sansür, yeniden ve daha ağır bir şekilde yürürlüğe kondu². Ayrıca işgallerle birlikte yabancıların sansür kurulları da faaliyete geçti³. Ülke, İstanbul ile Anadolu arasında kıyasıya bir mücadele içerisine girerken, basının rolü ve konumu da değişti. Artık basın, İstanbul Hükümeti ile Millî Mücadele arasında doğruyu arayarak ülke menfaatleri peşinde koşmaya başladı. Bunun üzerine İstanbul Hükümeti, basını kendi politikalarına destekçi olarak kullanmaya çalıştı⁴. Fakat fazla başarılı olamadı.

Mustafa Kemal, Anadolu'da yeni bir örgütlenme ve Millî Mücadele hazırlıkları ile meşgulken, İstanbul basını, Mustafa Kemal'e ve Millî Mücadeleye destek olanlar ve olmayanlar⁵ diye ikiye ayrıldı. Bir yanda İstanbul Hükümeti ve işgalci devletler, diğer yanda bağımsızlığı hedefleyen bir Anadolu hareketi. Bütün zorluklara rağmen İstanbul'da "İleri", "Yenigün", "Akşam" ve "Vakit" gazeteleri Millî Mücadeleye destek verirken, "İstanbul", "Alemdar" ve "Peyam-ı Sabah" gazeteleri de Millî Mücadeleye karşı bir tutum izledi. Bu gazetelerin dışında görece tarafsız kalan ve zamanla Millî Mücadele lehinde yazılar yazan; "Tasvir-i Efkâr", "İkdam", "Tercüman-ı Hakikat", "Tanin", "Sebil-ür Reşad", "Aydınlık" gazeteleri de vardı⁶.

İstanbul gazeteleri 1919–1921 yılları arasında Kuva-yi Milliye, Millî Mücadele ve Türkiye Büyük Millet Meclisi konularındaki haber ve yorumları yayımlamakta büyük sıkıntılar çekti. İstanbul Hükümeti ile Ankara arasında bir yumuşama dönemi olan Amasya Protokolünden sonra Anadolu'daki gelişmeler nispeten, İstanbul gazetelerinin sayfalarında yer

¹ Sansür savaş esnasında pek çok batı ülkesinde de uygulandı. Bknz. Jean- Noel Jeanneney, **Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi**, çev. E. Atuk, YKY yay., İstanbul 1998, s. 123

² Alpay Kabacalı, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü**, Gazeteciler Cem. Yay., İstanbul 1990, s.101; H. Nedim Şahhüseyinoğlu, **Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür**, paragraf yay., Ankara 2005, s. 42-43; Aynı dönemde işgal kuvvetleri özellikle Rum basının her türlü taşkın yayınına himaye ediyordu. Ali Aslan, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Rum Basını**, Truva yay., İstanbul 2005, s. 163

³ Bülent Varlık, "Mütareke ve Milli Mücadele Basını", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, c. V, s. 1200. Örneğin Tasvir-i Efkâr gazetesinin 23 Mayıs 1919 tarihli 2732 nolu sayısı hemen hemen boş yayınlanmıştı. Yücel Özkaya, **Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)**, Ankara 1989, s. 10; M. Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1982, s. 337

⁴ Mustafa Yılmaz-Yasemin Doğaner, **Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973)**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2007, s. 5

⁵ Nurşen Mazıcı, "1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu", **Atatürk Yolu**, c.V, S.18, Kasım 1996, s., s. 137

⁶ M. N. İnuğur, **Yayın**, s. 337-350

almaya başladı⁷. Fakat bu durum uzun sürmedi. Özellikle 16 Mart 1920’de Meclis’in basılarak, gazetecilerin sürgüne gönderilmesiyle İstanbul’da, Millî Mücadele karşıtı basın sesi daha gür çıkmaya başladı⁸.

a. Resmî Basın

Mustafa Kemal Anadolu’ya geçtiğinde, öncelikle her çeşit haberin bölgeye girmesini kontrol altına aldı⁹. Millî Mücadele için İstanbul Hükümetinin ve işgalci devletlerin Anadolu’ya tesirini önlemek önemliydi. Fakat diğer yandan da halkın daha fazla desteğini temin etmek için ulusal direnişle ilgili çalışmaların halka duyurulması gerekliydi.

Mustafa Kemal ulusal direnişte basının önemini çok iyi bildiğinden*, Sivas’ta bir gazete yayınlanmasını istedi. Millî Mücadelenin ilk resmî gazetesi “İrade-i Milliye” 14 Eylül 1919’da Sivas’ta yayın hayatına başladı¹⁰. “İrade-i Milliye”; Millî Mücadele ile ilgili bilgileri, haberleri, Heyet-i Temsiliye’nin kararlarını, çeşitli yazışmaları, memleketin içinde bulunduğu durumla alakalı yorum yazıları yayınlanmaktaydı¹¹. Millî Mücadelenin tanınmasında, halk arasında ilgi ve taraftar bulmasında “İrade-i Milliye”nin önemli katkıları oldu¹².

Mustafa Kemal Ankara’ya 27 Aralık 1919’da geldi ve öncelikle yeni bir gazete tesis edilmesini istedi. Gazete, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin resmî yayın organı olarak “Hâkimiyet-i Millîye” ismiyle 10 Ocak 1920’de yayın hayatına girdi. Bu gazetenin ilk başyazısını da Mustafa Kemal kendisi yazdırdı¹³. Gazete savaş boyunca Millî

⁷ Y. Özkaya, **a.g.e.**, s. 11; A. Kabacalı, **a.g.e.**, s. 104

⁸ Orhan Koloğlu, **Türk Basını Kuvay-i Milliye’den Günümüze**, Kültür Bak. Yay., Ankara 1993, s. 12

⁹ A. Kabacalı, **a.g.e.**, s. 108; Orhan Koloğlu, **Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Basın**, İletişim yay., İstanbul 1994, s. 61

* M. Yılmaz- Y. Doğaner, **a.g.e.**, s. 5; Mustafa Kemal ilk gazete çıkarma teşebbüsünde Harp okulunda öğrenci iken bulundu. Okulda el yazısıyla yayınlanan gazetenin yazılarını Mustafa Kemal bizzat kendisi yazdı. Mustafa Kemal gazete yayınlama konusunda İkinci teşebbüsünü 1918’de İstanbul’da Minber Gazetesi ile yaptı. Ali Fethi Okyar ile birlikte gazete yayınlayan Mustafa Kemal İmtiyaz sahipliğinde bulundu. Nuri İnuğur, **Türk Basın Tarihi**, Gazeteciler Cem. Yay., İstanbul 1992, s. 15-22; İlknur Kalıpcı, **Atatürk Basın ve Bursa**, F. Özsan Matb., Bursa 1998, s. 4-5; Y. Özkaya, **a.g.e.**, s. 9; Niyazi Ahmet Banoğlu, **Basın Tarihimizin Kara ve Ak Günleri**, İstanbul 1960, s. 95

¹⁰ Hıfzı Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, İstanbul 1973, s. 128; Hasan Türker, **Türk Devrimi ve Basın 1922-1945**, İzmir 2000, s. 7; Y. Özkaya, **a.g.e.**, s. 59; O. Koloğlu, **Günümüze**, s. 61; M. Yılmaz- Y. Doğaner, **a.g.e.**, s. 5; Güney Nair, **1878-1999 Sivas Basını**, Dilek Ofset matb, Sivas 1999, s. 87; N. İnuğur, **Basın**, s. 23-24

¹¹ H. Topuz, **a.g.e.**, s. 128; Y. Özkaya, **a.g.e.**, s. 59; Fatih M. Dervişoğlu, “Millî Mücadele Döneminde Basın ve İrade-i Milliye Gazetesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, II/ 6 Kış 2009, s. 162

¹² Mustafa Kemal’in 18 Aralık 1919’da Sivas’tan ayrılması üzerine gazete, Millî Mücadele amacından çıkarak Yazı İşleri Müdürlüğünü üstlenmiş olan Halis Turgut’un görüşlerini yansıtmaya başlayacak; Y. Özkaya, **a.g.e.**, s. 60; B. Varlık, **a.g.m.**, s. 1204; Server İskit, **Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, İstanbul 1943, s. 212; O. Koloğlu, **Günümüze**, s. 61. Gazetenin ömrü de fazla uzun olmayacak 1922’de kapanacaktı. B. Varlık, **a.g.m.**, s. 1204; Ömer Sami Coşar, **Millî Mücadele Basını**, Gazeteciler Cem. Yay [İstanbul ?], s. 118; Gazetenin kapanması bir başka çalışmada tamamen teknik yetersizliklere bağlanmaktadır. G. Nair, **a.g.e.**, s. 104-105

¹³ Hayati Tüfekçioğlu, **Cumhuriyet İdeolojisi ve Türk Basını**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1988, s. 3; H. Türker, **a.g.e.**, s. 7; B. Varlık, **a.g.m.**, s. 1204; G. Nair, **a.g.e.**, s. 105; Ö. S. Coşar, **a.g.e.**, s. 123 Yazı İşleri Müdürü Recep Zühtü’dür. Gazetede Ahmet Ağaoğlu, Ruşen Eşref, Adnan Adıvar, Hüseyin Rağıp, Mahmut Esat, İzzet Ulvi, Tevfik Rüştü ve Yusuf Akçura gibi önde gelen aydınlar yazılar yazdılar. B.

Mücadelenin sözcülüğünü yaptı¹⁴, “Hâkimiyet-i Millîye”, “İrade-i Milliye”ye nazaran Mustafa Kemal’in amacını ve fikirlerini daha açık bir şekilde ifade etmesi bakımından önemliydi¹⁵.

Ankara’da basın - yayın faaliyetleri devam ettirilse de haberlerin dağıtımında büyük problemler yaşanıyordu. İletişim daha çok Antalya’daki İtalyan temsilciliği kanalıyla sağlanıyordu¹⁶. Bu durum da Millî Mücadelede zaman zaman sakıncalı sonuçlara sebep olmaktaydı. Halide Edip ve Yunus Nadi, Millî Mücadeleyi desteklemek, savaş hakkında doğru ve düzenli bilgiler vermek, Kurtuluş Savaşını bütün dünyaya tanıtılabilmek amacıyla bir ajans kurmak için çalışmalarına başladılar¹⁷. Ülkedeki haberlerin sağlıklı bir şekilde yurt içine ve yurt dışına duyurulabilmesi amacıyla 6 Nisan 1920’de Anadolu Ajansı kuruldu¹⁸. Ajansın ismini Mustafa Kemal bizzat kendisi belirlemişti.

11 Nisan 1920’de “Takvim-i Vekâyi” gazetesinde Şeyhülislâm Dürrizade’nin Anadolu Hareketini suçlayan ve halkı, Millî Mücadeleye karşı gelmeye zorlayan fetvası neşredildi¹⁹. Ankara’da fetvanın Anadolu’da oluşturacağı olumsuz etkiler düşünülerek, İstanbul basınına ve hükümetine karşı sert bir sansür kararnameyi yayımlandı²⁰. Bu sansürü uygulamak ve gerekli denetimleri yapmak amacıyla, İstanbul’da Matbuat Müdürlüğü olmasına rağmen²¹ Ankara’da 7 Haziran 1920’de Millî Hükümet tarafından “Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi” teşekkül ettirildi²². Yaklaşık iki yıl süren bu durum, ülkede aynı kurumdan iki tane olması anlamına gelmekteydi.

Anadolu Ajansı, Millî Mücadelenin haklılığını anlatmak için çok yoğun çalıştı. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiye’nin bir şubesi olarak faaliyet gösteren ajans; harp tebliğleri, iç ve dış haberleri kapsayan günlük bültenler yayımladı. Bu havadisler telgraf tellerinin ulaştığı yerlere telgrafla, gazete yayımlanan yerlerde gazetelerle, gazete çıkmayan yerlerde, meydanlara asılarak ve kahvelerde okutularak halka ulaştırıldı. Böylece Millî Mücadele ile ilgili durumlardan, halkın sürekli bilgilendirilmesi sağlandı²³. Bu arada Ankara

Varlık, **a.g.m.**, s. 1205. Hakimiyet-i Milliye gazetesi önce haftada iki gün neşredilirken, 6 Şubat 1921’den itibaren günlük yayınlanmaya başlandı. H. Topuz, **a.g.e.**, s. 129

¹⁴ Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım**, Gözlem yay., İstanbul 1977, s. 121

¹⁵ O. Koloğlu, **Günümüze**, s. 61; N. İnuğur, **Basın**, s. 26

¹⁶ Y. Özkaya, **a.g.e.**, s. 44

¹⁷ Y. Özkaya, **a.g.e.**, s. 45; Orhan Koloğlu, **Havas-Reuter’den Anadolu Ajansına**, ÇGD yay., Ankara 1994, s. 47; Sevcan Başboğa, **Anadolu Ajansı 1920-1922**, Anadolu Ajansı yay., Ankara 2010, s. 68-70

¹⁸ S. İskit, **a.g.e.**, s. 218; H. Topuz, **a.g.e.**, s. 132; B. Varlık, **a.g.m.**, s. 1205; Y. Özkaya, **a.g.e.**, s. 46; O. Koloğlu, **Günümüze**, s. 61; Safa Tekeli, **Atatürk ve Anadolu Ajansı**, Anadolu Ajansı yay., Ankara 2005, s. 23; Fethi Kardeş, **Basın-Yayın Genel Müdürlüğü 60 Yılın Hikayesi**, Basın-Yayın Gen. Müd. yay., Ankara 1980, s. 24; N. İnuğur, **Basın**, s. 28

¹⁹ O. Koloğlu, **Anadolu**, s. 55

²⁰ O. Koloğlu, **Anadolu**, s. 58

²¹ İstanbul’da ki müdüriyet Saltanatın kaldırılmasına kadar varlığını resmen sürdürmüştü. B. Varlık, **a.g.m.**, s. 1205

²² S. İskit, **a.g.e.**, s. 190; H. Topuz, **a.g.e.**, s. 133; Atilla Girgin, **Cumhuriyet Döneminde Türkiye’deki Yerel Basının Gelişmesi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Gazetecilik ABD, Genel Gazetecilik Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1997, s. 31

²³ S. İskit, **a.g.e.**, s. 234

Hükümeti, Millî Mücadele lehinde yazılar yayımlayan iç ve dış basına maddî yardımını da esirgemedi²⁴.

1920 yılında “Ceride-i Resmîye” yayına başladı. 24 Mayıs 1925’te Ceride-i Resmîye ismini, “Resmî Ceride” olarak değiştirdi. 7 Şubat 1928’de son olarak “Resmî Gazete” ismini aldı. Ayrıca Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından “Ayın Tarihi Mecmuası” yayın hayatına katıldı²⁵.

b. Muhtelif Gazeteler

Millî Mücadele döneminde Ankara’da, yeni birçok gazete kurulsada güç ve etkinlik İstanbul basınındaydı. İstanbul’daki belli başlı gazeteler:

İleri 1918’de Celal Nuri ve kardeşi Suphi Nuri tarafından kuruldu. Gazete; Millî Mücadele süresince Ankara Hükümetinin İstanbul’daki sözcüsü gibi faaliyet gösterdi. Bu durumdan rahatsız olan İngilizler, Celal Nuri’yi Malta’ya sürgüne gönderdiler. Fakat gazete yayın hayatına devam etti. Cumhuriyetin en büyük destekçilerinden birisi olan İleri gazetesi, yolsuzluk söylentileri üzerine 1924’te hükümete verdiği desteği çektii aynı yıl da maddî nedenlerle yayın faaliyetine son vermek zorunda kaldı²⁶.

Yeni Gün, Yunus Nadi tarafından 2 Eylül 1918’de İstanbul’da kuruldu. Yunus Nadi, Millî Mücadeleyi desteklediği için İngilizler tarafından sürekli rahatsız edildi²⁷. Yunus Nadi, 13 Nisan 1920’de gazetesini İstanbul’da kapatarak, matbaasını gizlice Ankara’ya taşıdı. Nadi, 9 Ağustos 1920’den itibaren, Anadolu’da Yeni Gün adıyla gazeteyi yeniden yayınlamaya başladı²⁸. Gazete, Mustafa Kemal’in fikirlerini yansıtan ve savunan özelliğiyle biliniyordu²⁹. Yunus Nadi, İstanbul’da 7 Mayıs 1924’te Cumhuriyet gazetesini yayınlamaya başladı³⁰. Böylece Yeni Gün yerini Cumhuriyet gazetesine bırakmış oldu³¹. Gazetenin adını veren Mustafa Kemal, yayımlanmasında da büyük pay sahibiydi³².

Akşam, Falih Rıfkı ve Necmettin Sadak tarafından 1918’de kuruldu. Ankara’ya muhabirler göndererek Millî Mücadeleyi yakından takip etti ve destekledi³³. Gazete, Atatürk ilke ve inkılaplarından halkçılığa yayın hayatında büyük yer ve önem verdi³⁴.

Vakit, 22 Ekim 1917’de Mehmet Asım ve Ahmet Emin tarafından kuruldu. Ahmet Emin, Malta’ya İngilizler tarafından sürgüne gönderildiğinde, gazeteyi Mehmet Asım

²⁴ Enver Behnan Şapolyo, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın**, Ankara 1969, s. 233; O. Koloğlu, **Günümüze**, s. 61. Mesela Yunus Nadi’nin Yeni Gün, Celal Nuri’nin İleri B. Varlık, **a.g.m.**, s. 1206; H. Türker, **a.g.e.**, 7. Ziya Gökalp’in Yeni Mecmua düzenli yardım alan gazeteler arasında sayılabilir.

²⁵ S. İskit, **a.g.e.**, s. 245; B. Varlık, **a.g.m.**, s. 1206; E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 233

²⁶ Âti gazetesi, 394. sayıdan itibaren İleri adını aldı. H. Türker, **a.g.e.**, s. 9; B. Varlık, **a.g.m.**, s. 1201

²⁷ Füzûzan Husrev Tökin, **Basın Ansiklopedisi**, Kulen Basımevi, İstanbul 1963, s. 3

²⁸ Nurettin Gülmez, **Kurtuluş Savaşında Anadolu’da Yeni Gün**, Ankara 1999; H. Topuz, **a.g.e.**, s. 129

²⁹ H. Türker, **a.g.e.**, s. 8

³⁰ E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 228

³¹ H. Topuz, **a.g.e.**, s. 130

³² E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 228; İlk sayısında Mustafa Kemal ile yapılmış bir mülakat yayınlandı. O günlerden günümüze kadar gelmeyi başarmış ulusal nitelikteki tek gazetedir. H. Türker, **a.g.e.**, s. 8-9; E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 229

³³ B. Varlık, **a.g.m.**, s. 1202

³⁴ E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 225-226

yayınlamaya devam etti. Vakit gazetesi de Millî Mücadeleye destek veren gazetelerin arasındaydı³⁵.

İkdam, Tasvir-i Efkar, Tercüman-ı Hakikat gazeteleri de Millî Mücadeleyi desteklediler³⁶. Fakat İkdam, Tasvir-i Efkar, Tercüman-ı Hakikat gazeteleri Millî Mücadeleyi desteklerken, inkılaplara karşı biraz mesafeli durdular.

Millî Mücadele karşısında en etkili muhalefeti Ali Kemal'in gazetesi Peyam-ı Sabah yaptı³⁷. Refik Halit Karay'ın yayımladığı mizah mecmuası "Aydede" de Millî Mücadele karşıtı bir yayın politikası izliyordu.³⁸ Bunun dışında Alemdar de muhalifler arasında yer alıyordu³⁹. 9 Eylül 1922'de askerî mücadelenin tamamen sona ermesi üzerine Millî Mücadele karşıtı basının da sonu geldi⁴⁰. Bu gazetecilerin çoğu 150'lilikler listesinde yer alarak sürgün edildiler⁴¹.

Bu dönemdeki dikkate değer yayın organları arasında Mustafa Nihad'ın Dergah⁴², Suphi Nuri'nin Yarın mecmuaları ile Sedat Simavi'nin Payitaht isimli günlük gazetesi ve Güler Yüz adlı mizah mecmuası da sayılabilir. Ayrıca Ankara'da Hilal-i Ahmer Mecmuası da bu sırada ilk sayısını çıkardı⁴³. Çerkez Ethem'le kardeşinin yayımlamış olduğu Yeni Dünya adlı gazetede bu dönemde Ankara'ya nakledildi.

İstanbul'da yaşayan gayrimüslimler basın ve yayın faaliyetlerine büyük önem verdiler. Gayrimüslimler İstanbul'da Ali Suavi'yle birlikte Muhibbir gazetesinden başlayarak, zamanla ana dillerinde de çeşitli gazeteler yayımlandılar. Meşrutiyetin ilanı için çaba gösteren gayrimüslim basın Millî Mücadele döneminde işgal kuvvetleriyle birlikte hareket ettiler. Lozan ve Cumhuriyetin ilanına müteakip gayrimüslim azınlığa ait basın büyük oranda İstanbul'dan ayrıldı.

2. Cumhuriyetin İlk Yılları

Türkiye, Lozan Barış Atlaşmasıyla dünya tarafından tanındı ve uluslararası sorunlarını büyük oranda çözdü. Hükümet, dış sorunlarını çözenin verdiği rahatlıkla iç siyasete dönük bir takım düzenlemeler için hazırlıklara başladı. TBMM Hükümeti 7 Ekim 1923'te aldığı bir

³⁵ B. Varlık, **a.g.m.**, s. 1202; E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 223

³⁶ B. Varlık, **a.g.m.**, s. 1202

³⁷ Y. Özkaya, **a.g.e.**, s. 29; İstanbul'un kurtarılmasından sonra Ali Kemal tutuklanarak Ankara'ya gönderilirken İzmit'te linç edildi. A. Gevgilili, **a.g.m.**, s. 213; Doğan Avcıoğlu, **Millî Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e**, c. I, Tekin Yay., İstanbul 1981, s 145-147

³⁸ Mustafa Apaydın, **Türk Mizahında Bir Dönüm Noktası Aydede**, Karahan Kitapevi, Adana 2007, s. 3

³⁹ O. Koloğlu, **Günümüze**, s. 63

⁴⁰ H. Türker, **a.g.e.**, s 7; O. Koloğlu, **Günümüze**, s. 63

⁴¹ 150'lilikler listesinde 13 gazeteci vardı. Orhan Koloğlu, **Osmanlı Dönemi Basının İçeriği**, İÜ. İletişim Fak. Yay., İstanbul 2010, s. 269

⁴² 1921-1923 yılları arasında 42 sayı çıkar. Yahya Kemal'in kontrolünde, dönemin önde gelen bütün edebiyatçıları buluşturan önemi bir edebi dergidir, Zefer Toprak, "Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı", **Türkiye'de Dergiler, Ansiklopediler (1849-1984)**, İstanbul 1984, s. 31.

⁴³ S. İskit, **a.g.e.**, s 231-232

kararla, İstanbul’da sıkıyönetimi ve sansürü kaldırdı⁴⁴. İstanbul basını, tekrar özgürlüğe kavuşurken gazetecilik faaliyetleriyle gündemi belirlemeye başladı.

Ankara’da yeni bir yapılanma için devrimler gerçekleşmeye başladığında, İstanbul’daki bazı basın organları, yeniliklere karşı bir takım eleştirilere başladılar. Basındaki eleştiriler hükümeti rahatsız etti. Özellikle saltanat kaldırıldıktan sonra Halifelik makamına karşı, İstanbul basınında yoğun bir ilgi ve saygının varlığı, İstanbul basının halife lehinde yazılar kaleme alması da Ankara’da kaygıyla izleniyordu⁴⁵. Asırlardır varlığını sürdürmüş bir devlet anlayışından yeni bir döneme geçiş kolay olamayacaktı. Fakat Ankara’da her türlü muhalefete karşı yapısal dönüşümü gerçekleştirmeye kararlı son derece güçlü bir iktidar vardı.

Ankara’ya karşı muhalefet iki grup tarafından yapılıyordu. Öncelikle İstanbul basınının bir kısmı İttihat ve Terakki taraftarı olduğundan; Millî Mücadeleye destek vermişse de Ankara Hükümetine karşı son derece mesafeli bir yaklaşım içindeydi. Ayrıca, Halifelige bağlı ve muhafazakâr değerleri savunan basın da; yapılan yeniliklere soğuk bakıyordu. Bu şartlar altında İstanbul basını ile Ankara arasında bir huzursuzluk mevcuttu.

İstanbul basınının muhalif tavrına karşın, hükümetin hoşgörülü yaklaşımı Hint aydınlarınca gönderilen mektup meselesi ile sona erdi. Bazı Hint aydınları tarafından Başbakan İsmet Paşa’ya hitaben yazılan, Hilafetin kaldırılmaması yönünde öneriler içeren mektupların başbakana ulaşmadan, İstanbul basınında yayınlanması hükümetin tepkisini çekti⁴⁶. Hükümet İstanbul’a bir İstiklal Mahkemesi göndererek, mektupları yayınlayan gazete yöneticilerini yargılamaya başladı. Ahmet Cevdet, Hüseyin Cahit, Velit Ebuzyiya, Lütfi Fikri gibi önde gelen gazeteciler, mahkemeye çıkarıldılar ve tutuklandılar. Yargılamalar neticesinde mahkemeden gazetecilere yönelik her ne kadar ceza çıkmasa da⁴⁷, mahkemenin İstanbul basınına yönelik bir gözdağı verdiği açıktı⁴⁸. Dava, İstanbul gazetelerine ve kamuoyuna hükümetin inkılâplar konusunda kararlılığını göstermek açısından son derece önemli bir gösterge oldu⁴⁹.

Mustafa Kemal, basını bilgilendirmek, inkılâplar konusunda ikna etmek, kendisini rahatsız eden hususları ve yeni Türk devletinin sahip olacağı anlayışı paylaşmak için 5 Ocak 1924 İzmit’te gazetecilerle toplantı düzenledi. Toplantıya basının önde gelen isimleri; Hüseyin Cahit (Tanin), Ahmet Emin (Vatan), Hüseyin Şükrü (Tercüman-ı Hakikat), Necmettin Sadak (Akşam), Celal Nuri (İleri), Ahmet Cevdet (İkdam) katıldı. Mustafa Kemal, basından yıkıcı değil yapıcı olmasını istedi⁵⁰. Mustafa Kemal, gazetecilerin inkılâplar konusunda desteklerini almak için çaba gösterdi, destek olmayanları da en azından karşı çıkmamaları konusunda uyardı⁵¹.

⁴⁴ H. Türker, **a.g.e.**, s 7; Yaşar Salihpaşaoğlu, **Türkiye’de Basın Özgürlüğü**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2007, s. 148

⁴⁵ A. Kabacalı, **a.g.e.**, s. 110

⁴⁶ H. Topuz, **a.g.e.**, s. 136

⁴⁷ E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 234; S. İskit, **a.g.e.**, s 244; Ergün Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, c. I-II, İzmir 1995, s 239; A. Kabacalı, **a.g.e.**, s. 112; İstanbul Baro Başkanı Lütfi Fikri farklı bir suçlamadan beş yıl kürek cezasına çarptırıldı, fakat kısa sürede affedildi. H. N. Şahhüseyinoğlu, **a.g.e.**, s. 48

⁴⁸ H. Türker, **a.g.e.**, s 165; A. Kabacalı, **a.g.e.**, s. 113

⁴⁹ E. Aybars, **a.g.e.**, I, s 239

⁵⁰ E. Aybars, **a.g.e.**, I, s 239; H. Türker, **a.g.e.**, s 244

⁵¹ Ali Gevgilili, “Türkiye Basını”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c. I, İstanbul 1983, s. 214; E. Aybars, **a.g.e.**, s 366; Nilgün Gürkan, **Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)**, İletişim yay., İstanbul 1998, s. 37-38

Cumhuriyet Tarihinde; Halk Fırkasının yanında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla basında büyük hareketlilik oluştu. İstanbul'da "Vatan", "Tanin", "Tevhid-i Efkar", "Son Telgraf" ve Adana'da "Toksöz" gazeteleri yeni kurulmuş olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasına destek verdiler⁵². Basın ve siyaset iktidarı destekleyenler ve muhalefetin yanında yer alanlar şeklinde ikiye bölündü.

1925'te Şeyh Said İsyanı'nın meydana gelmesi rejimin ve devletin büyük bir tehditle karşı karşıya kalmasına sebep oldu. Ankara'da önce hükümet değişti, ardından sert ve radikal tedbirler içeren 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükun kanunları kabul edildi. Bu kanunla basına da bir takım sınırlamalar getirildi⁵³. Yeni kanun ile hükümete, gazeteleri dilediği gibi kapatma yetkisi tanındı⁵⁴. Oysa Teşkilât-ı Esasiye Kanunu (1924 Anayasası) basın özgürlüğünü anayasal güvence altına almaktaydı⁵⁵.

Şeyh Said İsyanı bastırıldıktan sonra Diyarbakır'a İstiklal Mahkemesi sevk edildi. Duruşmalarda isyancıların bazı basın organları tarafından yapılan yayınlardan etkilendiklerini ifade etmeleri, hükümetin dikkatini tekrar basına yöneltti⁵⁶. Asıl ilginç olan, isyanı teşvik ettiği iddia edilen gazeteler ile Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasına destek veren gazetelerin büyük oranda aynı olmasıydı⁵⁷.

Diyarbakır İstiklal Mahkemesi isyanı teşvik ve tahrik suçundan; İstanbul'dan Son Telgraf, Tevhid-i Efkar ve Sebil-ür Reşad, Adana'dan Ahali gazetesinin sahiplerini yargıladı. Gazeteciler Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e mektup yazarak affedilmelerini istediler. Mustafa Kemal'in mahkemeden gazetecilerin affını talep etmesi üzerine gazeteciler serbest bırakıldı⁵⁸.

Diyarbakır İstiklal Mahkemesi, Takrir-i Sükun Kanunu'na dayanarak gazeteleri kapatmaya başladı. Tevhid-i Efkar, Sebil-ür Reşad, Son Telgraf, İstiklal gazeteleri kapatıldı. Aynı zamanda sol görüşlü olan Orak Çekiç gazetesi ve Aydınlık dergisinin yayını süresiz olarak durduruldu. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası taraftarı olarak bilinen Adana'da Sayha, Trabzon'da İstikbal gazeteleri de aynı gerekçe ile kapatıldı. Bu gazetelerin kapandığı gün Hüseyin Cahit, Tanin'de bu kararı protesto ederek artık siyasî yazı yazmayacağını açıkladı. Fakat gazete kapatma operasyonu henüz tamamlanmamıştı. 9 Mart 1925'te Sada-yı Hak, 15

⁵² Erik Jan Zürcher, **Milli Mücadelede İttihatçılık**, çev. N. Salihoğlu, İstanbul 1995, s. 198; E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 234

⁵³ H. Türker, **a.g.e.**, s. 12; S. İskit, **a.g.e.**, s. 247; E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 234

⁵⁴ Alpay Kabacalı, "Türkiye'de Basın Sansürü", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c.IV, s. 973; "Madde 1: İrticaa (gerici şeriatçı eylemler) ve isyana ve ülkenin toplumsal düzenini, huzur ve güvenliğini bozmaya yönelik tüm örgütlenme ve kışkırtma ve teşvik ve kalkışmalar ve yayınları, hükümet, Cumhurbaşkanının onayı ile doğrudan ve yönetsel olarak önlemeye yetkilidir".

⁵⁵ Anayasa'nın "Madde 77- Matbuat, kanun dairesinde serbesttir ve neşredilmeden evvel teftiş ve muayeneye tabi değildir. Suna Kili-A.Şeref Gözübüyük, **Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze)**, Türkiye İş bankası yay., İstanbul 2000, s. 136

⁵⁶ E. Aybars, **a.g.e.**, s. 331

⁵⁷ O. Koloğlu, **Günümüze**, s. 64

⁵⁸ E. Aybars, **a.g.e.**, s. 335 ; S. İskit, **a.g.e.**, s. 237; N. Mazıcı, **a.g.m.**, s. 140; E. J. Zürcher, **a.g.e.**, 199; E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 234-235

Nisan 1925’te Tanin, 26 Nisan 1925’te Resimli Hafta Dergisi ve 12 Ağustos 1925’te Vatan gazetesi kapatıldı⁵⁹.

Diyarbakır İstiklal Mahkemesi, 1923 İstanbul İstiklal Mahkemesi gibi gazetecileri ciddi bir şekilde ikaz ediyordu. Her ne kadar gazeteciler beraat etse de gazetecilerin yeniden yazı yazmalarına bir süre izin verilmedi⁶⁰. Vatan gazetesinin kapatılmasından sonra Millet gazetesi yayımlanmaya başlandı, yeni gazete de İstiklal Mahkemesi tarafından kapatıldı⁶¹. Basın üzerinde ikinci bir operasyon başarı ile tamamlandı. Ankara, kendisine muhalif basını tamamen devre dışı bıraktı⁶².

1928’de Harf İnkılâbı’ndan en fazla etkilenen kurumların başında basın gelmekteydi. Arap alfabesinden Lâtin alfabesine geçişte Hükümet, basına 3 yıl daha Arap alfabesiyle yayın yapmak için özel izin verdi⁶³. Hükümetin, özel iznine rağmen alfabe değişikliği basına ekonomik darbe vurmuş tirajlarında ciddi düşüşler olmuştu⁶⁴. Bu durum aşmak için hükümet basına maddî yardımlarda bulundu⁶⁵.

Takrir-i Sükun Kanunu’nun etkinliği beş yıl sürdü⁶⁶. Önce muhalif Yarın gazetesine ardından Son Posta gazetesine izin verildi. 1930 yılında ikinci bir sefer, çok partili hayata geçiş denemesi yapıldı. Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın faaliyete geçmesi üzerine muhalif basın yani Son Posta ve Yarın gazeteleri Serbest Cumhuriyet Fırkası’nı desteklemeye başladılar⁶⁷. Muhalif basına İzmir’de Hizmet, Halkın Sesi ve Yeni Asır gazeteleri de katıldı⁶⁸.

Yarın gazetesi hükümete karşı şiddetli bir muhalefet yapıyordu. Bu durum gazetenin tirajlarına da yansımış, gazete 80.000 gibi o dönemde rekor bir baskı sayısına ulaşmıştı⁶⁹. 1930’lı yıllarda muhalif basın oldukça zor şartlarda ve son derece dikkatli bir yayın yapmak zorundaydı, aksi takdirde en küçük bir hatada, gazete derhal kapatılırdı⁷⁰.

Siyasetteki Cumhuriyet Halk Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkası arasındaki çekişme, basında da karşılık buldu. CHF’yi destekleyen Cumhuriyet, Akşam, Hakimiyet-i Milliye ile SCF’yi destekleyen Son Posta ile Yarın gazeteleri arasında çekişme sürüyordu.

⁵⁹ S. İskit, **a.g.e.**, s 252; A. Kabacalı, **a.g.e.**, s. 115; M. Yılmaz- Y. Doğaner, **a.g.e.**, s. 6; H. N. Şahhüseynoğlu, **a.g.e.**, s. 51

⁶⁰ N. İnuğur, **Basın**, s. 56-57; H. Türker, **a.g.e.**, 242; Ahmet Emin Yalman, otomobil lastiği ticareti yapıyordu, Hüseyin Cahit Yalçın, batı eserlerini çevirmeye teşebbüs etti fakat engellendi, İsmail Müştak gümrük komisyonculuğuna başladı. A. Kabacalı, **a.g.e.**, s. 123

⁶¹ E. Aybars, **a.g.e.**, s 337

⁶² A. Kabacalı, **a.g.e.**, s. 122; Y. Salihpaşaoğlu, **a.g.t.**, s. 148

⁶³ S. İskit, **a.g.e.**, s 254

⁶⁴ 1898 yılından beri yayın hayatında olan İkdâm gazetesi kapanmıştı. Daha evvel Ahmet Cevdet tarafından yayınlanmakta olan gazete 1922’de Mecdi Sadri tarafında yönetilirken, 1926 ‘da yönetim tekrar Ahmet Cevdet’e geçmiştir. 1928’de gazeteyi alan Ali Naci altı ay yayını sürdürdükten sonra gazeteyi kapatmak zorunda kalmıştır. S. İskit, **a.g.e.**, s 254; H. Türker, **a.g.e.**, s 14

⁶⁵ O. Koloğlu, **Günümüze**, s. 66

⁶⁶ İ. Ceyhun Koç, **Tek Parti Döneminde Basın İktidar İlişkileri (1923-1938)** Siyasal Kitabevi, Ankara 2006 s. 11

⁶⁷ N. Mazıcı, **a.g.m.**, s. 143-144; Her iki gazete CHP’ye olan muhalefeti gereği Serbest Cumhuriyet Fırkasını desteklediler. Abdulhamit Avşar, **Serbest Fırka-Basın İlişkileri**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996, s. 69

⁶⁸ A. Kabacalı, **a.g.e.**, s. 124

⁶⁹ E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 236

⁷⁰ Z. Sertel, **a.g.e.**, 191

Müthiş bir kalem savaşı söz konusuydu⁷¹. Bu durum siyasette ve basında demokratik bir ortamın kurulmasına engel oldu.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kendisini feshetmesi, muhalif basınını sonunu getirdi. Yarın gazetesi kapatıldı. Gazetenin genel yayın müdürü Arif Oruç hemen ikinci bir gazete çıkarma teşebbüsünde bulunarak Mücadele gazetesini yayınladıysa da o gazete de aynı gün toplatılarak kapatıldı⁷². Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı destekleyen ikinci bir gazete olan Son Havadis ile Muhit ve Türk Yurdu dergileri de kapatıldı.

3. 1931–1945 Yılları

10 Mayıs 1931 CHF Kurultay'ında alınan kararlar, siyasî hayatı olduğu gibi basın dünyasını da derinden etkiledi. 8 Ağustos 1931'de yeni Matbuat Kanunu yani Cumhuriyet döneminin ilk basın yasası yürürlüğe girdi. Bu yasa ile hilafet, saltanat, komünizm ve anarşizm yanlısı yayınlara açıkça yasaklama getirildi, “yurt yararına ters düşen yayınlar” nedeniyle hükümete gazete ve dergileri geçici olarak kapatma yetkisi tanındı⁷³. Kanuna göre; Bakanlar Kurulu ülkenin genel politikasını belirleme yetkisi dâhilinde dilediği tasarrufu gerçekleştirme hakkına sahip oldu⁷⁴.

Basın özgürlüğü sıkı bir denetim altına alındı. İnisiyatif tamamen işçileri bakanı ve başbakanın elindeydi. Tek Parti rejiminin katı uygulandığı bir dönem başlamıştı. Muhalif parti olmadığı gibi muhalif gazete de yoktu. Gazetelerde tek tük çıkan eleştiri mahiyetli yazılar da tamamen hükümetin hoş görüşü dâhilinde yayınlanabiliyordu. Dönemin İşçileri Bakanı Şükrü Kaya bu özgürlük hakkında; “En iyi özgürlük ülkenin çıkarına uygun, ulusun karakterine uygun, devletin haklarını ve çıkarlarını koruyan özgürlüktür” dedi⁷⁵.

1930'lu yılların fikir dergiciliğinde önemli bir noktayı Kadro dergisi oluşturmaktaydı. Dergi “Kemalist İnkılâbın İdeolojisi”ni oluşturmak için çaba gösterdi⁷⁶. Fakat fazla başarılı olamadan, kısa sürede kapanmak zorunda kaldı. Ayrıca bu dönemde; Hüseyin Cahit, Fikir Hareketleri'ni, Yaşar Nabi Nayır Varlık'ı, İsmail Hakkı Baltacıoğlu Yeni Adam'ı yayımladı⁷⁷.

1934'te “Ulus” gazetesi olarak ismini değiştiren Hâkimiyet-i Milliye gazetesi Falih Rıfkı Atay yönetiminde hükümetin ve CHP'nin görüşlerini yansıtan resmî bir yayın organı gibi

⁷¹ N. Mazıcı, **a.g.m.**, s. 144

⁷² A. Kabacalı, **a.g.e.**, s. 130. Bunun üzerine Arif Oruç Bulgaristan'a kaçtı. A. Gevgilili, **a.g.m.**, s. 215; N. Mazıcı, **a.g.m.**, s. 150; E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 236; Bir farklı çalışmada Arif Oruç'un kunduracı dükkanı açarak geçimini sağladığı ifade edilmektedir. M. Mesut Ballı, **Türkiye'de Muhalefet Basını: Yarın Gazetesi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Gazetecilik Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008, s. 34

⁷³ A. Gevgilili, **a.g.m.**, s. 215; İ. C. Koç, **a.g.e.**, s. 23-25; N. Gürkan, **a.g.e.**, s. 86-87; O. Koloğlu, **Günümüze**, s. 66

⁷⁴ A. Kabacalı, “**Sansür**”, s. 963; Kanunun en ağır maddesi 50. Madde, “Memleketin genel siyasetine dokunacak yayınlardan dolayı İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilir. (...) Bu şekilde kapatılan bir gazetenin sorumluları, kapatılma süresince başka bir adla gazete çıkaramaz”. A. Kabacalı, **a.g.e.**, s. 128; H. Topuz, **a.g.e.**, s. 169; H. N. Şahhüseynoğlu, **a.g.e.**, s. 52

⁷⁵ H. Topuz, **a.g.e.**, s. 153-154

⁷⁶ 1932-1935 arasında 36 sayı yayımlandı. Dergide Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi yazarlar çalıştı. Z. Toprak, **a.g.m.**, s. 38

⁷⁷ O. Koloğlu, **Günümüze**, s. 66

yayın hayatını sürdürmüştür⁷⁸. Öte yandan basına ilgisi devam eden Atatürk de, gazeteleri yakından izlemiş ve gazetecilerle görüş alışverişini devam ettirmiştir⁷⁹.

1936’da Tan gazetesi el değiştirerek Ahmet Emin Yalman⁸⁰ ve Zekeriya Sertel’e geçti. Gazetede Ahmet Emin ve Zekeriya Sertel’den başka Falih Rıfkı, Ömer Rıza Doğrul, Sabahattin Ali, Halikarnas Balıkcısı da yazılar yazdı⁸¹. Düşünce olarak birbirinden farklı bu gazetecileri, bir arada uzun süre tutmak zordu ve sonunda dağıldılar. 1938’de A. Emin Yalman’ın gazeteden ayrılması⁸² ile başyazarlığı Zekeriya Sertel üstlendi.

Basın hayatında Tan gazetesinin karşısında Cumhuriyet gazetesi vardı. Cumhuriyet; milliyetçi, muhafazakâr bir çizgide, profesörlerden şöhretli generallere kadar seçkin bir tabakanın yazı yayınladığı, muteber ve en çok satan gazete durumundaydı⁸³. Cumhuriyet’in iktidara daha yakın bir yayın politikası vardı.

Hükümet, Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kapatılmasından sonra basına yönelik almış olduğu tedbirlere devam ettirdi. Aslında hâkim olan düzen, sansürden ziyade manevî bir baskıydı⁸⁴. Hükümet, Gazetecilere sıkı bir kontrol altında oldukları hissettirerek, doğrudan müdahale yerine oto sansür uygulanmasını amaçlıyordu.

Ahmet Emin Yalman, 1923-1925 yıllarında yayımlanmış olduğu Vatan gazetesini 1940’da⁸⁵ ve liberal çizgide, yeniden yayın hayatına soktu⁸⁶. Aynı günlerde yayın hayatına çıkan eski gazetelerden biri de Tasvir-i Efkar’dı. Gazete 1940 yılında Ziyad Ebuzyiya tarafından tekrar yayımlanırken⁸⁷, eski gazetecilerden Hüseyin Cahit, meşhur gazetesi Tanin’i 1943-1945 yılları arasında tekrar yayımladı. Eski dönemlerdeki havasını tekrar yakalayamayan Tanin’in ömrü, bu sefer kısa oldu⁸⁸.

⁷⁸ H. Topuz, **a.g.e.**, s. 159; Gazete yayın hayatına 1971 yılına kadar devam etti. Bu gazete harf inkılabı sonrasında 1928’de ismini değiştirerek Ulus adını almıştır. S. İskit, **a.g.e.**, s. 213; denilse de aslında gazete ismini 1934 yılında değiştirmiştir. H. Türker, **a.g.e.**, s. 8; B. Varlık, **a.g.m.**, s. 1205; A. Gevgilili, **a.g.m.**, s. 204

⁷⁹ Atatürk basını sürekli takip eder, yazıları okur zaman zaman görüşlerini çevresiyle paylaşırdı. Örneğin; Atatürk 1933’de Ahmet Ağaoğlu’nun Haber gazetesinde yayınladığı bir yazıdan son derece rahatsızlık duydu. Bu yazı dolayısıyla Ahmet Ağaoğlu’na eleştirilerini bizzat bildirdi. Samet Ağaoğlu, Babamın Arkadaşları, İstanbul 1965, s. 176. Atatürk kısa bir süreliğine bir gazetede başyazarlıkta yaptı. Asım Us’a ait Vakit gazetesinin 22-26 Ocak 1937 tarihlerinde beş gün başyazarlığı Asım Us ismiyle Atatürk yazmıştı. H. Topuz, **a.g.e.**, s. 158

• Ahmet Emin Yalman daha evvel İstiklal Mahkemelerinde yargılanırken affedilmesine mukabil bir daha gazetecilik yapmayacağına Mustafa Kemal’e söz vermişti. Bu sözünü aşabilmek için Atatürk’ün iznine ihtiyacı vardı. Uzun bir uğraştan sonra izin almaya muvaffak olur. Z. Sertel, **a.g.e.**, s. 210; Tekin Erer, **Basında Kavgalar**, Rek-tur Kitap, İstanbul 1965, s. 21; H. Topuz, **a.g.e.**, s. 156-157

⁸¹ T. Erer, **a.g.e.**, s. 22; H. Topuz, **a.g.e.**, s. 157

⁸² H. Topuz, **a.g.e.**, s. 157

⁸³ T. Erer, **a.g.e.**, s. 23

⁸⁴ Z. Sertel, **a.g.e.**, 213; T. Erer, **a.g.e.**, s. 25

⁸⁵ Enver Behnan Şapolyo, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın**, Ankara 1969, s. 226; H. Topuz, **a.g.e.**, s. 165

⁸⁶ Fuat Süreyya Oral, **Cumhuriyet Basın Tarihi 1923-1973**, Ankara 1973, s. 145; E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 227

⁸⁷ E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 224; F. S. Oral, **a.g.e.**, s. 146; H. Topuz, **a.g.e.**, s. 165

⁸⁸ F. S. Oral, **a.g.e.**, s. 146; 1923-1940 yılları arasında ülkemizde ki yayımlanan eserlerin dökümü çıkarılmış. Gazeteler il il, çeşitleri, yayın dili ve yayımlandıkları zaman dilimini burada bulabiliriz Feridun Fazıl Tülbentçi, **Gazeteler ve Mecmualar**, İstanbul 1941

Hükümet 1931’de çıkan yasanın basını kontrol etmekte yeterli bulmayarak, 1935’te Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nü ve 1938’de Basın Birliği Yasası’nı çıkararak basını, tek amaç doğrultusunda ve tek elde topladı⁸⁹. 1938 yılında yapılan hukukî düzenlemelerle, basın özgürlüğü çok önemli ölçüde kısıtlandı. Yeni kanunla, gazete yayımlamanın zorlaştırılmasından, yayımlanacak konuların sınırlandırılmasına kadar bir dizi engel getirildi. Böylece hükümet yeni bir yayına izin verip vermemekte tamamen serbest bırakılmış oldu⁹⁰. 1939 yılında II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla basın üzerindeki yetkiler sınırsız bir şekilde hükümete verildi⁹¹. Yargının devre dışı kaldığı bu dönemde, telefonla gazete kapatılır, aynı yöntemle gazete açılırdı⁹².

1942’de Şükrü Saraçoğlu’nun başbakanlığa getirilişi ile birlikte, basına karşı sertlik daha da artırıldı⁹³. Bu kontrol öyle ileri düzeye ulaştı ki, hangi haberin nerede, ne kadar büyüklükte yazılmasından, hava durumunun o günkü sayıda yer alıp almamasına kadar her konuda hükümetin müdahalesi söz konusuydu⁹⁴. 1939-1945 yıllarında basın, idareciler tarafından “hükümet kuvveti” haline getirildi⁹⁵. İktidar basını istediği biçimde denetleyebileceği ve yönlendirebileceği bir kurum olarak görmekteydi⁹⁶. Savaşın sona ermesiyle basın üzerindeki baskı hafiflemeye başladıysa da bu esnada “Tan” gazetesi ve “Görüşler” dergisinin başına gelen bir takım üzücü olaylar yaşanmasına engel olunamadı⁹⁷.

4- Çok Partili Hayata Geçişte

II. Dünya Savaşı sırasında gazeteler, demokrasi cephesi denilen İngiltere ve grubunu destekleyenler ile Almanya ve müttefiklerini destekleyenler olarak ikiye ayrılmıştı. Tanin, Vatan, Akşam gazeteleri ısrarla İngiltere ve müttefiklerini desteklerken karşısında yer alan gazeteler Almanya’yı desteklemeyi tercih etmişlerdi⁹⁸.

⁸⁹ N. Mazıcı, **a.g.m.**, s. 153; F.S.Oral, **a.g.e.**, s. 156

⁹⁰ Cemil Koçak, “İkinci Dünya Savaşı ve Türk Basını”, **Tarih ve Toplum**, VI/35, Kasım 1986, s. 29; Y. Salihpaşaoğlu, **a.g.t.**, s. 152

⁹¹ Şerafettin Pektaş, **Milli Şef Döneminde (1938-1950) Cumhuriyet Gazetesi**, Fırat Yay., İstanbul 2003, s. 27

⁹² H. Topuz, **a.g.e.**, s. 160-162

⁹³ F.S.Oral, **a.g.e.**, s. 157

⁹⁴ Metin Toker, **Tek Partiden Çok Partiye**, Milliyet yay., İstanbul 1970, s. 24; A. Kabacalı, “**Sansür**”, s. 964

⁹⁵ O. Murat Güvenir, **2. Dünya Savaşında Türk Basını**, Gazeteciler Cemiyeti yay. İstanbul 1994, s. 209; A. Kabacalı, “**Sansür**”, s. 964; Bu dönem içerisinde gazeteler bir çok kez kapatıldı, gazeteciler bir çok kez yazı yazmaktan men edildi. A. Kabacalı, **a.g.e.**, s. 142-143

⁹⁶ O. M. Güvenir, **a.g.e.**, s. 212

⁹⁷ Bunlardan birisi 4 Aralık 1945’te Tan gazetesi ve matbaası üniversite öğrencileri tarafından basılarak yakılmıştır. Olay sonrası Tan gazetesi, Görüşler dergisi zorunlu olarak yayın hayatına son vermek zorunda kalmışlardır. H. Topuz, **a.g.e.**, s. 166; Alpay Kabacalı, “40. Yıldönümünde Tan Olayı”, **Tarih ve Toplum**, IV/24, Aralık 1985, s. 22-26; N. Gürkan, **a.g.e.**, s. 409-426; Savaş Uğur, **Tek Parti Döneminde Muhalefet Basını ve Tan Gazetesi (1938-1945)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Genel Gazetecilik Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010

⁹⁸ A. Gevgilili, **a.g.m.**, s. 218; H. Topuz, **a.g.e.**, s. 163; Sezen Kılıç, **Türk Basını’nda Hitler Almanya’sı (1933-1945)**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2009, s.286

CHP Hükümeti, ülkede çok partili hayata geçişle birlikte, basının üzerindeki kontrollerini de hafifletmeye başlattı. Bu amaçla hükümet, 1 Haziran 1946’da gazete ve dergileri geçici kapatma yetkisini kaldırdı⁹⁹. Siyasetteki normalleşme basında da kendisini göstermeye başlamıştı¹⁰⁰.

Bir kez daha siyasetteki yapılanma, basında da aynı şekilde hissedilmeye başlandı. Gazeteler, Demokrat Parti’yi destekleyenler ve CHP’yi destekleyenler olmak üzere iki gruba ayrıldılar. DP’nin kuruluş çalışmalarında ve siyasî faaliyetlerin duyurulmasında Cumhuriyet ve Vatan gibi gazetelerin büyük desteği oldu¹⁰¹. Muhalefetteki DP’li yöneticilere sayfalarını açan bir diğer gazete de Tasvir-i Efkâr’dı. Ziyad Ebuzziya’nın yayınladığı gazetede özellikle DP’li Fuat Köprülü’nün hükümete yönelik muhalif yazılarını çokça bulmak mümkündür.

Dönem şartları içerisinde her siyasî partinin görüş ve düşüncelerini yansıtan bir siyasi gazetesi bulunurdu. CHP, Ulus Gazetesi’ni yayın organı olarak kullanırken Demokrat Parti resmî yayın organı olarak 1947 yılında “Kuvvet” gazetesini yayımlamaya başladı. Kuvvet gazetesi; DP’nin siyasî faaliyetlerini, yorumlarını, hükümete yönelik ciddi eleştirileri yayımlamaya başladı. Fakat Kuvvet gazetesinin muhalefet anlayışı ve hükümete yönelik eleştirileri CHP Hükümetinin tahammül ve hoşgörü sınırlarını aşınca aynı yıl içinde kapatıldı. Aynı kadro Kuvvet yerine “Kudret” gazetesini yayın hayatına geçirdi¹⁰².

Bu yıllarda fikir gazeteciliğinde de patlama oldu. 1946’da Sebahattin Ali ve Aziz Nesin sol fikirli bir dizi gazete çıkarma teşebbüsünde bulundular ve önce “Marko Paşa” gazetesini yayımladılar fakat kapatıldı. Sebahattin Ali ve Aziz Nesin, ardından “Malum Paşa” gazetesi sırasıyla “Hür Marko Paşa”, “Öküz Paşa”, “Baştan” gazetesi “Yeni Baştan” gazetesini yayımladılar. Ama her seferinde aynı sonuçla yani hükümet tarafından kapatma cezasıyla karşılaştılar. Ayrıca Tan gazetesi de Sertellerin kontrolünde sol fikirli aydınlara sayfalarını açtı. Serteller Tan gazetesine ilave olara “Görüşler” dergisini de yayınlamak istediler¹⁰³, fakat başarılı olamadılar. Bu gazetelerin yanı sıra Behice Boran, Niyazi Berkes, Pertev N. Boratav gibi aydınlar tarafından sol görüşlü, “Zincirli Hürriyet”, “Yurt ve Dünya” gibi mecmular da yayımlandı.

Milliyetçi yayınlar arasında yer alan, “Atsız” ve “Ötüken” bu dönemde büyük gelişme gösterdi¹⁰⁴. 1943-1944 yıllarında “Orhun”, “Gökbörü”, “Bozkurt”, “Gerçek” gibi yayınların yanında, Türkiye Milli Türk Talebe Birliği’nin yayınladığı “Milli Birlik” gibi gazeteler de¹⁰⁵ milliyetçi yayınlara örnek gösterilebilir. İslâmcı çizgiyi, 1908’de yayın hayatına başlayan ama ara vermek durumunda kalan “Sebil-ür Reşad”, Osman Yüksel Serdengeçti’nin yayınladığı “Serdengeçti” ve Necip Fazıl Kısakürek tarafından yayımlanan “Büyük Doğu” mecmuaları temsil etmekteydi.

Basın tarihinde partizan basının oluşması açısından 1948 yılında önemli gelişmeler yaşandı. Dokuz yeni parti kurulmuş ve bu partilere bağlı 14 yeni gazete ve dergi yayın hayatına girmişti¹⁰⁶. Kudret gazetesi, Demokrat Parti bölünüp Millet Partisi kurulduğunda

⁹⁹ Hükümet 1931 Basın kanununu 50 Maddesini kaldırmıştır, H. Topuz, **a.g.e.**, s. 170

¹⁰⁰ Bu dönemde yayınlanan dergiler hakkında ki bir istatistik de; 1945- 38, 1946-60, 1947-87 ve 1948’de 294 yayına kadar çıkmıştır. Uygur Kocabaşoğlu, “Cumhuriyet Dergiciliğine Genel Bir Bakış”, **Türkiye’de Dergiler - Ansiklopediler (1849-1984)**, İstanbul 1984, s. 4 Aynı yükselişi farklı bir kaynakta 1941-1946 yılları arasında görmek mümkündür. O. Koloğlu, **Türk Basını**, s.89

¹⁰¹ E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 227; F. S. Oral, **a.g.e.**, s. 145

¹⁰² F. S. Oral, **a.g.e.**, s. 151

¹⁰³ F.S.Oral, **a.g.e.**, s. 158-162

¹⁰⁴ A. Gevgilili, **a.g.m.**, s. 218

¹⁰⁵ F.S.Oral, **a.g.e.**, s. 163

¹⁰⁶ F.S.Oral, **a.g.e.**, s. 158

desteğini Millet Partisi'nden yana kullanınca Demokrat Parti yeni bir arayışa girdi. 1949'da başyazarlığını Mümtaz Faik Fenik'in üstlendiği Zafer gazetesi Demokrat Parti'nin yayın organı olarak kuruldu¹⁰⁷. Zafer gazetesi DP dönemi icraatların belgelenmesinde yazılı ve resimli arşiv bakımından oldukça önemlidir. DP'nin resmî sözcüsü olduğu düşünüldüğünden, DP dönemine ilişkin her türlü resmi açıklamayı bu gazetede bulmak mümkündür.

1 Mayıs 1948 yılında yayın hayatına çıkan "Hürriyet", basına yeni bir soluk getirdi. Hürriyet gazetesi ile modern ve geniş kitlelere hitap eden yeni bir gazetecilik anlayışı doğdu¹⁰⁸. Gazete, Sedat Simavi yönetiminde tiraj rekorları kırdı. Gazete, 1950 seçimlerinde DP'yi destekledi¹⁰⁹. 3 Mayıs 1950'de Hürriyet'in açtığı yoldan yürüyen diğer bir gazete "Milliyet" yayın hayatına girdi¹¹⁰. Ali Naci Karacan yönetiminde Milliyet, Peyami Safa, Çetin Altan, İsmail Hami Danişment, Abdi İpekçi gibi önemli isimlerin bulunduğu bir platforma dönüştü¹¹¹.

14 Mayıs, demokrasi tarihimizde önemli bir dönüm noktası oldu. Yeni DP iktidarı bütün gazeteci ve siyasî suçluları affetti¹¹². 15 Temmuz 1950'de basına bir takım özgürlükler tanıyan yeni kanun yürürlüğe girdi¹¹³. Basın'da; gazete sayısı, muhtevası, okuyucu kitlesi ve tirajlarda büyük bir patlama gerçekleştirdi¹¹⁴.

DP iktidarı, gazetecilere ilk yıllarında sınırsız bir basın hürriyeti sundu¹¹⁵. Fakat zamanla yükselen siyasî tansiyona paralel basına da bir takım sınırlamalar gelmeye başladı. Özellikle 1954 yılından itibaren muhalif basına karşı alınan tedbirler¹¹⁶, hükümetle basını karşı karşıya getirdi. Hükümet basını bir yandan ceza ile kontrol altına almaya çalışırken diğer yandan da ilân ve tahsis kesme yöntemi ile engellemeye çalıştı. Bu durum basının DP hükümetine yönelik muhalefetini şiddetlendirdi¹¹⁷. Zamanla basın DP'yi eleştirdikçe, DP daha sertleşti. Bu sertlik, hürriyetlerin kısıtlanmasına, ülkede baskı ortamının yaygınlaşmasına ve basına karşı yeni tedbirler alınmasına neden oldu. 1957 yılından itibaren basın üzerindeki baskı doruk noktaya ulaştı¹¹⁸. Bu karşılıklı gerilim ve çatışma hapishanelerin gazetecilerle dolmasına ve ülkenin 27 Mayıs İhtilaline doğru sürüklenmesine sebep oldu¹¹⁹.

¹⁰⁷ A. Gevgilili, **a.g.m.**, s. 220; F. S. Oral, **a.g.e.**, s. 154; Zafer, 27 Mayıs ihtilalinden bir gün sonra da kapatıldı. F. S. Oral, **a.g.e.**, s. 155

¹⁰⁸ T. Erer, **a.g.e.**, s.23; E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 242

¹⁰⁹ F. S. Oral, **a.g.e.**, s. 153

¹¹⁰ Aynı adla Cumhuriyetin ilanından İstanbul'da yayınlanmış bir Milliyet gazetesi daha vardır. Özellikle 13 Mart 1926 tarihli sayısından itibaren Mustafa Kemal'in I. Dünya Savaşı anılarını yayınlamıştır. Fakat 1950 yılında çıkan bu Milliyet gazetesi ile bir ilgisi yoktur E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 231.

¹¹¹ E. B. Şapolyo, **a.g.e.**, s. 244; F. S. Oral, **a.g.e.**, s. 156

¹¹² F.S.Oral, **a.g.e.**, s. 158

¹¹³ A. Kabacalı, **a.g.e.**, s. 164; N. Mazıcı, **a.g.m.**, s. 154

¹¹⁴ F.S.Oral, **a.g.e.**, s. 176

¹¹⁵ Bedii Faik, **Matbuat Basın Derken...**, c. II, Doğan Kitap, İstanbul 2003, s. 120-121

¹¹⁶ Korkmaz Alemdar, "Demokrat Parti ve Basın", **Tarih ve Toplum**, IX/53, Mayıs 1988, s. 22

¹¹⁷ F.S.Oral, **a.g.e.**, s. 194

¹¹⁸ Mustafa Tokmak, **Basın-İktidar İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti ve Ankara Radyosu**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans) Ankara 2007, s.181

¹¹⁹ Türkiye'de basın askeri müdahalelere karşı demokratik tavır almadığı gibi hatta taraftar da olmuştur. Gürhan Savgı, **Türkiye'de Askeri Darbeler ve Basının Tavrı (1946-1997)**, İstanbul Üniversitesi

1950-1960 arası basınına, genel olarak Hükümet yanlısı ve muhalif basın olarak iki yönlü ele almak gerekir. DP Hükümet politikalarını destekleyen gazeteler; Zafer, İstanbul Ekspres, Hizmet, Türk Sesi, Tercüman, Bugün, Hakimiyet, Köroğlu, Medeniyet, Havadis gibi gazetelerdi¹²⁰. 1950’de CHP’yi sadece Ulus desteklerken DP’nin hataları nedeniyle CHP’yi destekleyen gazeteler ve mecmular iyice arttı. Bu gazeteler; Dünya, Pazar Postası, Akis, Karagöz, Hürriyet, Milliyet, Yeni İstanbul, Cumhuriyet, Vatan, Yeni Sabah, Tan’dı.

Sonuç

I. Dünya Savaşı sonrasında siyaset; işgal kuvvetleri ve Millî Mücadele arasında yürürken, basının da o minvalde bir gruplaşma içerisine girdi. Süreç Millî Mücadele’nin zaferiyle neticelendi ve işgal kuvvetlerinin paralelinde politika üreten İstanbul Hükümetiyle beraber basındaki uzantıları da tamamen tasfiye oldu.

Millî Mücadele sonrasında yeni inkılâplar yapıldı ve çok partili hayata geçiş teşebbüsleri oldu. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluşu, muhalif bir basının oluşmasına neden oldu. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’yla onunla oluşan muhalif basın 1925 Takrir-i Sükûn Kanunu’yla son buldu. Aynı sürecin bir benzeri Serbest Cumhuriyet Fırkası örneğinde de yaşandı.

II. Dünya Savaşı ve sonrasındaki siyasî gelişmeler, uluslararası konjoktörün de etkisiyle, Türkiye’de demokratik düzene doğru gidişi hızlandırdı. Çok partili hayat ile bir çok muhalif parti ve gazetenin kurulmasına imkân tanındı. Bu dönemde özellikle 1948’de Hürriyet’in, 1950’de Milliyet’in kurulması oldukça önemli bir gelişmedir. DP iktidarı döneminde basın bir kez daha iktidar taraftarı ve karşıtı olmak üzere ikiye ayrıldı.

Türklerde Osmanlıdan Cumhuriyete ve Çok partili döneme kadar İktidar-Basın ilişkileri yakından incelendiğinde kısa bir demokrasi tarihi çıkarmak mümkündür. İktidarın niteliği ve duruşu hakkında önemli ipuçları veren bu ilişkilerde, basının duruşu ve tavrı da son derece dikkat çekicidir. Birçok ilkeli ve tutarlı gazete ve gazeteci olduğu gibi gücün ve iktidarın gölgesinde gazetecilik yapan birçok kişinin bulunduğu söyleyebiliriz.

Demokrasilerde basının yeri ve önemi tartışılmazdır. Ülkemizdeki demokrasi tartışmaları dünden bugüne devam ettiği gibi basının konumu da sürekli tartışılmaya devam etmektedir. Siyaset ile basın arasındaki bu yakın ve karmaşık ilişki varlığını olduğu gibi bu günde sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

AĞAOĞLU, Samet, Babamın Arkadaşları, İstanbul, 1965

ALEMDAR, Korkmaz, “Demokrat Parti ve Basın”, Tarih ve Toplum, IX/53, Mayıs 1988, s. 19-23

APAYDIN, Mustafa, Türk Mizahında Bir Dönüm Noktası Aydede, Karahan Kitb. Adana 2007

ARSLAN, Ali, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Rum Basını, Truva yay., İstanbul 2005

AVCIOĞLU, Doğan, Milli Kurtuluş Tarihi 1838’den 1995’e, I, Tekin Yay. İstanbul 1981

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2006, s. 33

¹²⁰ F.S.Oral, **a.g.e.**, s. 178-184

- AVŞAR, Abdulhamit, Serbest Fırka-Basın İlişkileri, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996
- AYBARS, Ergün, İstiklal Mahkemeleri, c. I-II, İleri Yay., İzmir 1995
- BALLI, M. Mesut, Türkiye’de Muhalefet Basını: Yarın Gazetesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Gazetecilik Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet, Basın Tarihimizin Kara ve Ak Günleri, Sıralar Matb. İstanbul 1960
- BAŞBOĞA, Sevcan, Anadolu Ajansı 1920-1922, Anadolu Ajansı yay., Ankara 2010
- BERKES, Niyazi, Türkiye’de Çağdaşlaşma, Doğu-Batı yay., İstanbul [1978]
- CEYHAN, Abdullah, Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad Mecmuaları Fihristi, Ankara 1991
- COŞAR, Ömer Sami, Milli Mücadele Basını, Gazeteciler Cem. Yay [İstanbul]
- ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman, Basın Tarihine Dair Bilgiler ve Hatıralar, Hür Türkiye Derg. Yay. İstanbul 1962
- DEMİR, Şerif, "Beyan'ül Hak Mecmuası ve Hamdi Efendi", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 32 (Güz 2012), s. 309-325
- DERVİŞOĞLU Fatih M., “Milli Mücadele Döneminde Basın ve İrade-i Milliye Gazetesi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, II/ 6 Kış 2009, s. 159-166
- ERER, Tekin, Basında Kavgalar, Rek-Tur Kitap, İstanbul 1965
- FAİK, Bedii, Matbuat Basın Derken... , c.II, Doğan Kitap, İstanbul 2003
- GEVGİLİ, Ali, “Türkiye Basını”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c. I, İstanbul 1983; s 204-
- GİRGİN, Atilla, Cumhuriyet Döneminde Türkiye’deki Yerel Basının Gelişmesi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens.Gazetecilik ABD, Genel Gazetecilik Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1997
- GÜLMEZ, Nurettin, Kurtuluş Savaşında Anadolu’da Yeni Gün, Ankara 1999
- GÜRKAN, Nilgün, Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950), İletişim yay., İstanbul 1998
- GÜVENİR, O. Murat, 2. Dünya Savaşında Türk Basını, Gazeteciler Cem. Yay. İstanbul 1994
- İNÜĞUR, M. Nuri, Basın ve Yayın Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1982
- İNÜĞUR, M. Nuri, Türk Basın Tarihi, Gazeteciler Cem. Yay., İstanbul 1992
- İSKİT, Server, Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları, Başvekalet Basın Umum Müd. Yay. İstanbul 1943
- JEANNENEY, Jean- Noel, Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi, çev. E. Atuk, YKY yay., İstanbul 1998

- JELTYAKOV, A.D., Türkiye’nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basın (1729-1908), İstanbul 1981
- KABACALI, Alpay, Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü, İstanbul 1990
- KABACALI, Alpay, “Türkiye’de Basın Sansürü”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi., c. IV, s. 959-966
- KABACALI, Alpay, “40. Yıldönümünde Tan Olayı”, Tarih ve Toplum, IV/24, Aralık 1985, s. 22-26
- KALIPÇI, İlknur, Atatürk Basın ve Bursa, Bursa Valiliği yay., Bursa 1998
- KARDEŞ, Fethi, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü 60 Yılın Hikayesi, Basın-Yayın Gen. Müd. yay., Ankara 1980
- KILIÇ Sezen, Türk Basını’nda Hitler Almanya’sı (1933-1945), Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2009
- KİLİ, Suna – GÖZÜBÜYÜK ,A. Şeref, Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze), Türkiye İş bankası yay. İstanbul 2000
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, “Cumhuriyet Dergiciliğine Genel Bir Bakış”, Türkiye’de Dergiler - Ansiklopediler (1849-1984), İstanbul 1984, s.3-12
- KOÇ, İ. Ceyhan, Tek Parti Döneminde Basın İktidar İlişkileri (1923-1938) Siyasal Kitabevi, Ankara 2006
- KOÇAK, Cemil “İkinci Dünya Savaşı ve Türk Basını”, Tarih ve Toplum, VI/35, Kasım 1986, s. 29-33
- KOLOĞLU, Orhan, Havas-Reuter’den Anadolu Ajansına, ÇGD yay. Ankara 1994
- KOLOĞLU, Orhan, “Osmanlılar’da Basın ve Kamuoyu”, Osmanlı Ansiklopedisi, VI, Yay. Yön. B. Şahin, İstanbul 1993, s. 147-219
- KOLOĞLU, Orhan, “Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi”, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi , c.I, s 70-85
- KOLOĞLU, Orhan, Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Basın, İletişim Yay., İstanbul 1994
- KOLOĞLU, Orhan, Türk Basını Kuvay-i Milliye’den Günümüze, Kültür Bak. Yay., Ankara 1993
- KOLOĞLU, Orhan, Osmanlı Dönemi Basının İçeriği, İÜ. İletişim Fak. Yay., İstanbul 2010
- LEWİS, Bernard, Modern Türkiye’nin Doğuşu, çev. M. Kıratlı, TTK yay. , Ankara 1991
- MAZICI, Nurşen ,“1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, Atatürk Yolu c.V, s.18, Kasım 1996, s.132-146
- NAİR, Güney, 1878-1999 Sivas Basını, Dilek Ofset yay., Sivas 1999
- ORAL, Fuat Süreyya, Cumhuriyet Basın Tarihi 1923-1973, Sanayi Nefise Matb. Ankara 1973
- ORTAYLI, İlber, İmparatorluğun En uzun Yüzyılı, Hil Yay., İstanbul 1995
- ÖZKAYA ,Yücel, Milli Mücadele’de Atatürk ve Basın (1919-1921), Atatürk Araştırmaları Merkezi yay., Ankara 1989
- PEKTAŞ, Şerafettin, Milli Şef Döneminde (1938-1950) Cumhuriyet Gazetesi, Fırat Yay, İstanbul 2003,

- SALİHPAŞAOĞLU, Yaşar, Türkiye’de Basın Özgürlüğü, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2007
- SAVGI, Gürhan, Türkiye’de Askeri Darbeler ve Basının Tavrı (1946-1997), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2006
- SELİM NÜZHET, Türk Gazeteciliği, İstanbul Matbuat Cem. Yay., İstanbul 1931
- SERTEL, Zekeriya, Hatırladıklarım, Gözlem yay., İstanbul 1977
- ŞAHHÜSEYİNOĞLU, H. Nedim, Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür, Paragraf yay., Ankara 2005
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın, Ankara 1969
- TOKER, Metin, Tek Partiden Çok Partiye, Milliyet Yay., İstanbul 1970
- TOKMAK, Mustafa, Basın-İktidar İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti ve Ankara Radyosu, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans) Ankara 2007
- TOPRAK, Zafer, “Fikir Dergiciliğinin Yüzyılı”, Türkiye’de Dergiler, Ansiklopediler (1849-1984), İstanbul 1984, s. 13-54
- TOPUZ, Hıfzı, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, Gerçek yay., İstanbul 1973
- TÖKİN, Fûruzan Husrev, Basın Ansiklopedisi, Kulen Basımevi, İstanbul 1963
- TÜFEKÇİOĞLU Hayati, Cumhuriyet İdeolojisi ve Türk Basını, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1988
- TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl, Gazeteler ve Mecmualar, Başvekalet Umum Müd. Yay., İstanbul 1941
- TÜRKER, Hasan, Türk Devrimi ve Basın 1922-1945, Dokuz Eylül Yay., İzmir 2000
- TÜTENGİL, Cavit Orhan, Yeni Osmanlılardan Bu Yana İngiltere’de Türk Gazeteciliği 1867-1967, Belge Yay., İstanbul 1979
- VARLIK, Bülent, “Mütareke ve Milli Mücadele Basını”, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, c. V, s. 1200-1215
- YILMAZ Mustafa - DOĞANER, Yasemin, Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973), Siyasal Kitabevi, Ankara 2007
- ZÜRCHER, Erik Jan, Milli Mücadelede İttihatçılık, çev. N. Salihoğlu, Bağlam yay. İstanbul 1995.